

УДК 279.14-67(477)

DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4\(48\).232666](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4(48).232666)

СОЦІАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ТА ПРАКТИКИ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ В УКРАЇНІ

Куриляк В. В.,

*докторантка кафедри культурології та філософії
Національного університету «Острозька академія»
ORCID ID: 0000-0001-5245-9700*

У статті представлено огляд соціальних практик Церкви Адвентистів сьомого дня. Проаналізовано рівень участі адвентистів в освітній, медично-оздоровчій, філантропічній та політичній діяльності. Визначено, що освітня діяльність адвентистів базується на інтегруванні християнських цінностей в освітній процес із метою виховання цілеспрямованої особистості, здатної на високому рівні служити Богу та суспільству. Медична та оздоровча діяльність адвентистів спрямована на профілактику фізичних захворювань, оскільки вважається, що хворобу легше завчасно попередити, ніж вилікувати. Благочинством адвентисти займаються через офіційно створену організацію «Адвентистське агентство допомоги та розвитку», вважаючи, що допомога Церкви суспільству має задовольняти не лише духовні, а й фізичні потреби людини. Участь адвентистів у політиці не схвалюється, однак і не забороняється. Це пов'язано з конфліктністю й суперництвом, яке виникає в політичних перегонах, тому бажано використовувати свої таланти в тих сферах, які несуть суспільству мир та благо. Констатовано, що центральною ідеєю соціального вчення Церкви Адвентистів сьомого дня є захист свободи совісті та гідності людської особистості. Отже, завдяки втіленню принципів соціального вчення на практиці церковні приміщення Адвентистів сьомого дня стають соціальними лабораторіями Церкви, завдяки яким віряни цієї конфесії досягають двох цілей. Перша з них – поширення власних релігійних переконань та вчення, а друга – слідування за прикладом Христа, який під час свого життя на землі служив фізичним потребам соціуму, яке його оточувало. У підсумку дослідження зазначено, що документ «Соціальне вчення Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні» спрямований на реалізацію Церквою двох цілей: просвітницьку та добродійну, виконання яких дозволяє деномінації позитивно репрезентувати себе в українському та світовому суспільстві.

Ключові слова: соціальне вчення, адвентисти сьомого дня, освіта, медицина, гідність людини.

Постановка проблеми. В останні десятиліття релігійні організації змінили фокус місіонерської роботи за рахунок розширення місії Церкви в суспільстві. Зміна реакції Церкви на суспільні потреби пов'язана із тим, що віряни більшості релігійних організацій, окрім задоволення духовних потреб, зосередили увагу на земних потребах людини, усвідомивши, що фізичні та духовні аспекти людського буття нерозривно пов'язані. У результаті реакції релігійних організацій на суспільні потреби Церкви почали теоретично обґрунтовувати сфери та межі своєї роботи в соціумі. Ці теоретичні викладки отримали назву – соціальне вчення Церкви. І одне із таких вчень розроблено та впроваджується у життя Церквою Адвентистів сьомого дня. Окрім центральної ідеї, а саме свободи слова та захисту гідності людини, адвентисти у своєму соціальному вченні приділяють багато уваги медичним, освітнім, політичним, гендерним тощо питанням, огляд та аналіз яких зорієнтує дослідника визначити сфери та межі роботи Церкви Адвентистів сьомого дня протягом періоду незалежності України.

Дослідженням соціального вчення Церкви Адвентистів сьомого дня займалося значна кількість вчених України. Хтось із них побічно торкався цього питання (П.Л. Яроцький, М.А. Балаклицький, Г.А. Меренков, Л.О. Филипович тощо), інші ж глибоко та послідовно намагалися зрозуміти його зміст, дієвість та сфери прояву. До таких робіт належить дослідження І.Г. Чернушки, який у статті «Державно-церковні відносини в контексті соціальної доктрини Церкви Адвентистів сьомого дня» [1] намагався окреслити стосунки релігійної деномінації адвентистів та держави, показавши, що пріоритетом для адвентистів у цих взаєминах є збереження миру між людьми, гуманітарна допомога суспільству в кризових зонах та всебічна допомога державі без вступу при цьому до якоїсь політичної партії.

Послідовно соціальне вчення адвентистів було представлено у статті Є. В. Буги «Соціальні доктрини протестантизму в контексті соціокультурних перетворень українського суспільства» [2], який звернув увагу на специфіку та методи роботи протестантських церков періоду незалежної України, вказавши, як через соціальні вчення взаємодіють віряни та соціум. Не менш цінним вкладом у розкриття соціальної теми церковних вчень, особливо їхньої трансформації, є дисертація Г.А. Трегуб: «Дивергентні процеси в конфесіях пізнього протестантизму України другої половини ХХ – початку ХХІ століть: зовнішні та внутрішні чинники» [3], яка дослідила, що зовнішній чинник – соціополітичне становище, обов'язково змінює погляди та уклад внутрішнього життя протестантської конфесії через її релігійних лідерів. Найближчою до теми залишається стаття В.В. Куриляк «Соціальна доктрина Адвентистів сьомого дня як фактор впливу на суспільно-освітні процеси України» [4], оскільки в ній детально розглянуто практичний вияв соціального вчення в контексті освітньої діяльності українських адвентистів. Однак зазначимо, що більшість авторів не розглядали соціальне вчення адвентистів загалом, лише побіжно торкалися окремих його питань.

Мета статті – окреслити напрями роботи Церкви Адвентистів сьомого дня відповідно до положень її соціального вчення.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи соціальне вчення Адвентистської церкви в Україні, варто зауважити, що ця церква тривалий час протягом існування СРСР виживала, розвивалася у відриві від Всесвітньої церкви і лише з отриманням Україною незалежності відкрила для себе можливість для повноцінної взаємодії як з іншими країнами, так і з власним суспільством, що для церков на Заході було звичайною практикою. Тому логічно, що Церква АСД в Україні, як і інші протестантські церкви, вирішила розпочати з надолужування згаяного, а саме – скористатися можливістю вільно проповідувати вістку Євангелія, запрошувати західних євангелістів для масових програм та хрестити людей. Але, очевидно, що діяльність Церкви не могла обмежитися лише проповіданням та хрещенням, адже богослов'я Церкви має два виміри: вертикаль (стосунки з Богом) та горизонталь (стосунки з людьми, а отже, із суспільством). Тому пізньопротестантські церкви, серед них Церква АСД в Україні, зрозуміли й відчували важливість соціально-гуманітарної діяльності. У контексті цього доктор філософських наук Петро Яроцький, розглядаючи стан пізньопротестантських церков в Україні після 1991 року, говорить про характеристику їхньої горизонтальної сутності, що вона відтворює «діяльність церков як соціальних інститутів шляхом зміщення акцентів із культової практики на гуманітарну сферу» [5, с. 304]. З настанням періоду незалежності Церква АСД в Україні «відкриває свої перші загальноосвітні та духовні установи як початкової, так і вищої освіти, будує видавництво та друкарню, радіо, створює благодійні фонди і асоціації, відкриває центри з профілактики алкогольної, нікотинової, наркотичної залежності» [6, с. 317–318] тощо.

Тому завдяки свободі віросповідання у пізньопротестантських, а отже, й адвентистських громадах стався поступовий перехід від місіонерства заради поповнення церкви новонаверненими людьми до більш широкого усвідомлення місії, яка б включала різні напрями соціальної активності. Без продуманого соціального вчення, яке було б актуальним у контексті українського суспільства, не можна було обійтись. Як висловився Петро Яроцький у 2008 році, на той момент Церква АСД в Україні з усіх протестантських церков мала найґрунтовніше розроблене соціальне вчення, що окреслювало її ставлення до держави, суспільства, політики, влади, економіки, культури, християнської етики і світського права, глобальних проблем сучасності, екуменізму та секуляризації [5, с. 317–318; 7, с. 257]. Але через те, що метою нашої статті є загальний огляд соціального вчення Церкви АСД, пропонуємо проаналізувати ці напрями, звернувши увагу на окремі аспекти їхнього практичного вияву.

Освітня діяльність. Церква адвентистів сьомого дня є однією з найактивніших учасниць суспільно-освітнього розвитку української держави. Саме чітко сформульована соціальна доктрина Церкви АСД, на нашу думку, допомогла досягти успіху у створенні розгорнутої структури адвентистських навчальних закладів в Україні. Вищезгадана структура нині містить усі компоненти, що роблять цикл освітнього процесу повним.

Адвентистська освітня мережа в Україні станом на 2020 рік включає в себе більше десяти дитячих садочків, двадцять дві загальноосвітні школи дошкільного, середнього та повного рівнів освіти, три теологічних інститути, які діють у містах Львові, Чернівцях, Бучі, та один заклад вищої освіти – Український гуманітарний інститут. Крім вищезазначених закладів, при церквах діють різноманітні дитячі, підліткові клуби та класи суботньої школи, де в контексті біблійних сюжетів молоде покоління навчають моральних цінностей та добросовісної діяльності в суспільстві.

Згідно з думкою адвентистів, навчальний процес має бути наповнений тими цінностями, які накопичила наука і культура, вони є важливими, і їх потрібно передавати людині у процесі здобуття освіти. Адвентисти далекі від того, щоб ігнорувати всі досягнення науки й культури як світські, а отже, непотрібні. Навпаки, віряни осмислюють досягнення в цих сферах із точки зору того, яке вони несуть благо, як вони можуть бути спрямовані на розвиток творчості та духовності.

Учасники освітнього процесу церкви АСД стверджують, що «християнин у своєму духовному житті та церква у своїй самоідентифікації у світі віддають перевагу відкриттю та релігійному досвіду, а культура є мовою, завдяки якій церковна структура взаємодіє з суспільством. Крім того, з точки зору адвентистів, саме наука та її досягнення тільки тоді зможуть бути використані на благо людини, коли їх першовідкривач займає творчу моральну позицію, яка ґрунтується на визнанні Бога як Творця світу» [8].

Важливим принципом адвентистської освіти є єдність між знанням та етикою, чого адвентисти чекають не тільки від своїх, але й від державних закладів, оскільки цей принцип завжди працює на користь суспільства: «Освітня система в державі має бути націлена на творення такого освітнього середовища, яке б благотворно впливало на розвиток особистості загалом <..> сприяючи формуванню духовного світу, етичних цінностей і уявлень» [8]. Якщо говорити про освітню систему церкви АСД, її важливою складовою частиною є пріоритет виховання над навчанням.

Що стосується світської та релігійної освіти, то Церква підтримує повне розділення цих двох освітніх систем. На думку адвентистів, світська освіта має будуватися з урахуванням права учнів та студентів на свободу віросповідання, а релігійна освіта дітей може здійснюватися в закладах, які засновані релігійними організаціями. «Батьки і діти в цьому випадку добровільно обирають спрямованість шкіл», адже у таких школах, порівняно з державними, набагато легше прищеплюються високі принципи моралі і духовності [9, с. 239–240].

Таким чином, на думку українських адвентистів, світські освітні та релігійні освітні заклади можуть співпрацювати, виховуючи гідних громадян й слугуючи єдиній меті – досягненню суспільного блага.

Медична та оздоровча діяльність. Однією з центральних тем у соціальному вченні Адвентистів сьомого дня є піклування про здоров'я людини та народу загалом. Розуміння здоров'я як важливої цінності бере свої витoki від заснування Церкви і розвивається протягом усієї адвентистської історії. На сьогодні Церква АСД має серед своїх інституцій багато медичних і профілактичних закладів, діють вони у всьому світі, у т.ч. й в Україні. У церковному середовищі навчають такого різновиду місіонерства, як медико-місіонерське служіння. Тому, розуміючи здоров'я як «динамічний процес збереження і розвитку психічних, фізичних і духовних здібностей людини, його оптимальної працездатності та соціальної активності» [9, с. 239–240], українські адвентисти наголошують, що воно залежить від послуху законам Бога – декалогу та фізичним законам природи.

В «Основах соціального вчення» адвентисти висловлюють стурбованість погіршенням здоров'я українців, зниженням тривалості їхнього життя, поширенням такого широкого спектра захворювань, як серцево-судинні, онкологічні, інфекційні, психічні, венеричні та інші. Надзвичайно загрозливими адвентисти вважають алкоголізм та наркоманію [9, с. 239–240]. Автори «Основ соціального вчення» наголошують: здоров'я людини, згідно з Біблією, треба розглядати як цілісність фізичного, душевного і духовного (1 Кор. 6:20; 1 Фес. 5:23). Виходячи з цього, вони роблять висновок, що «нехтування фізичним здоров'ям «заради торжества духу» так само, як і перетворення турботи про здоров'я на самоціль на шкоду духовно-моральному розвитку, однаково руйнують гармонію людської особистості» [9, с. 239–240].

Адвентисти нагадують, що Ісус Христос органічно поєднував проповідь зі зціленням фізичних недугів. Адже хворобу легше попередити, ніж лікувати, тому «профілактика – пріоритетний напрям у збереженні здоров'я», а основою профілактики є практикування здорового способу життя, адже саме воно сприяє «більшій ефективності трудової, пізнавальної, суспільної діяльності людини» [9, с. 239–240].

Наголошується, що Церква активно підтримує як зусилля держави з профілактики захворювань, так і індивідуальні зусилля кожної людини, яка готова вести здоровий спосіб життя. Останнє включає в себе правильну організацію праці і відпочинку, раціональне і збалансоване харчування, фізичні вправи, загартовування, позбавлення залежностей. Як зазначено в «Основах соціального вчення», «Церква адвентистів сьомого дня підтримує і визнає ті види медикаментозного впливу на організм, які апробовані Міністерством охорони здоров'я і дозволені до застосування Фармакологічним Комітетом. Вона не виступає проти переливання крові і трансплантації органів, якщо за медичними показаннями хворий потребує таких операцій» [9, с. 239–240].

Адвентисти також вважають доречним «об'єднання зусиль своїх служителів і медичного персоналу в процесі одужання, зокрема, у відродженні інституту душпастирства у сфері охорони здоров'я» [9, с. 239–240]. Соціальне вчення Церкви АСД позитивно сприймає роль фізкультури та спорту у формуванні здоров'я громадян, крім тих видів спорту, що пов'язані з невиправданим ризиком для життя або з жорстокістю. Тим більше, Церква засуджує такі залежності, як тютюнопаління, пияцтво, вживання наркотиків, адже вони завдають непоправної шкоди здоров'ю української нації, руйнує сім'ї, приносить страждання дорослим і дітям. «Принцип стриманості», який сповідують адвентисти, передбачає повну відмову від алкоголю й наркотичних речовин.

Однак Церква розуміє, що алкогольна й наркотична залежність виникає в українців не на порожньому місці. Часто людина впадає в залежність саме через спробу заглушити біль душі, подолати духовну спустошеність. Постає питання, якими методами боротися з цією соціальною хворобою. «Через те, що вживання наркотиків і інших психоактивних речовин стає соціально прийнятним, Церква переконана, що всі традиційні заходи профілактичного, роз'яснювального та репресивного характеру спрямовані «ззовні», не досягнуть мети, якщо не поставити на чільне місце необхідність зміни системи цінностей молодіжної культури – неприйняття вживання наркотиків та інших психоактивних речовин як способу життя» [9, с. 239–240]. Задля такої зміни системи цінностей адвентисти закликають усе українське суспільство об'єднатися для вироблення комплексної програми з боротьби із залежностями, формування позитивного сприйняття здорової поведінки. До тих же, хто став жертвами алкоголізму та наркоманії, Церква АСД ставиться зі співчуттям, вона готова надати їм підтримку в подоланні залежностей через просвітницькі програми та реабілітаційні установи.

Фінанси та гуманітарна допомога. Соціальне вчення адвентистів не оминає увагою й таку сферу, як заробіток фінансів і розпорядження ними, оскільки, використовуючи фінанси як інструмент, люди взаємодіють один з одним, заробляють на життя, харчування, продають та купують товари, послуги, власне, будують своє життя в суспільстві та досягають цілей. Більшість матеріалу за темою фінансів можна знайти в спеціалізованій церковній літературі, такій як «Довірене управління» [10]. Як вважають адвентисти, матеріальне багатство може бути свідченням про Бога як джерело благословення. Однак, з іншого боку, не так важливо, скільки маєш багатства або ресурсів, важливо, як ними розпоряджаєшся. Тому для адвентистів різниця між секулярними людьми й християнами полягає в тому, що світські люди більше налаштовані або виховані в душі «брати й отримувати», тобто служити переважно своєму «я», жити для себе, у той час, як вчення Біблії спонукає християн віддавати і жертвувати, служити іншим.

Одним із принципів у сфері фінансів для адвентистів є повернення десятини. Вони вважають, що це робить того, хто поклоняється, представником Бога. Тобто, повертаючи десятину, людина краще починає розуміти турботу Творця про людей, розуміти дух жертвності й любові. Адвентисти звертають увагу на притчу про міни (Євангеліє від Луки, 19 розділ) й притчу про таланти (Євангеліє від Матвія, 25 розділ), де довірене управління є головною темою. У цих притчах господар очікує, що його слуги отримають прибуток, мудро використовуючи його капітал. У Матвія 25:31–46 домоправителів судять за тим, як вони поводитися зі знедоленими: в'язнями, бездомними, голодними, хворими. Лише тих, хто безкорисливо ділилися з ними, запрошують «успадковувати Царство» (Матв. 25:34).

Хоча повернення десятин і пожертвувань важливе для адвентистів у контексті довіреного управління, останнє включає в себе набагато більше. Ідеї довіреного управління пронизують усе життя і відповідають на багато інших питань. Серед них – проблеми екології, соціуму, використання обмежених земних ресурсів, боротьба з бідністю та інші.

З темою фінансів та довіреного управління також тісно пов'язана тема соціального служіння та гуманітарної допомоги, адже звершення такого служіння й благодійності передбачає управління як фінансами, так і іншими ресурсами, що використовуються на благо тих, хто цього потребує. Як підкреслюється в документі «Соціальне вчення Церкви АСД в Україні», соціальне служіння Церкви є відповіддю на потреби суспільства. Мета соціального служіння – закріпити у свідомості суспільства гідність і цінність людської особистості як Божого творіння, розкриття любові і доброти, тобто християнських чеснот. «Церква має багатий досвід соціального служіння, що розуміється нею не тільки як благодійність одних, імущих, по відношенню до інших, неможливих, але і як кропітка праця щодо позбавлення людини від влади властивого йому зла і відтворення в ньому Божого образу й подоби, як допомога в реалізації кожною людиною її особистісного потенціалу» [9].

Адвентистська церква намагається, з одного боку, спонукати кожного вірянина до прояву милосердя й доброти, з іншого – закликає усю спільноту до солідарності. Віряни залучаються до участі в громадських та благодійних організаціях із метою пропагування й втілення в суспільстві біблійних ідеалів.

Соціальне служіння розглядається Церквою не як діяльність організації з бюрократичним апаратом, воно, на думку вірян, має іншу основу, яка полягає у прояві любові одних людей до інших. З цієї причини центром соціального служіння, з точки зору адвентистів, є помісна церква, тобто місцева громада. Щоб соціальне служіння в громадах було ефективним, у них діють відділи під назвою «Тавифа», де віряни добровільно об'єднуються задля допомоги тим чи іншим нужденним. Розмір допомоги залежить від ресурсів та можливостей громади, а також узгоджується з потребами тих, кому віряни допомагають [9].

У всьому світі, зокрема в Україні, адвентисти проводять багато благодійних заходів для допомоги безпритульним, вихованцям дитячих будинків, малозабезпеченим людям. Під час акцій віряни збирають для них одяг, продукти харчування, іграшки. Частою практикою в Україні є проведення благодійних концертів із метою допомоги хворим та зібрання для них коштів.

Різні благодійні та громадські організації створюються Церквою АСД у світі для підвищення ефективності соціального служіння. Найвідомішою з цих організацій є Адвентистське агентство допомоги і розвитку (АДРА). Агентство надає масштабну, екстрену, тимчасову допомогу в кризових ситуаціях (у зонах військових конфліктів, під час стихійних лих і катастроф), крім того, докладає зусиль для розвитку тих регіонів, які потребують такої допомоги. Завдяки АДРА «відкриваються школи, лікарні, фабрики, призначені своєю діяльністю сприяти розвитку того чи іншого регіону та утвердження його самостійності у вирішенні власних соціальних і економічних проблем» [9]. В Україні АДРА діє з 1991 р., за цей час агентство реалізувало багато проєктів, особливо тих, де необхідною була гуманітарна допомога. Це проводилося на фоні кризи в країні останніми роками, пов'язаної з війною та великою кількістю переселенців. Діяльність АДРА неодноразово фіксувалась українськими ЗМІ.

Отже, Церква АСД з моменту свого заснування й до сьогодні особливу увагу приділяє питанням філантропічної та гуманітарної діяльності, підкреслюючи, що практичний вияв любові до людини найдієвіше може бути здійснений через задоволення її фізичних потреб, особливо в тих районах, де ця допомога є необхідною для збереження життя людини.

Питання участі Церкви АСД у політичній діяльності. Згідно з «Основами соціального вчення Церкви адвентистів сьомого дня в Україні», участь адвентистів у політичному житті не схвалюється. Наслідком політичної боротьби, як правило, є дух роз'єднання, саме він перешкоджає адвентистам вважати таку боротьбу прийнятною для вірян. Адже Церква покликана служити суспільству та людям різних поглядів, а не роз'єднувати їх. Однак «Основи соціального вчення» не збороняють вірянам брати участь у суспільно-політичній діяльності, зокрема у виборах. Крім того, це вважається нормальною реалізацією громадянської позиції у правовій державі. Але політична активність, що вимагає постійного залучення, агітації, робота в якості депутата тощо хоч і є для адвентиста припустимою, проте не може поєднуватися із роботою священнослужителя [9]. Так, адвентисти позиціонують свою Церкву як політично-нейтральну, та в «Основах» підкреслюється, що віряни мають право виступати проти «терору, екстремізму та інших негативних явищ, які Церква засуджує» [9]. Об'єднувати суспільство та закликати людей різних політичних переконань до миру – завдання Церкви. Проте й ці переконання, які б не були вони різні, не мають суперечити «нормам християнської моралі в українському законодавстві» [9].

Отже, ми не почуємо, як адвентист-проповідник із кафедри диктував би своїй пастві політичну позицію. Натомість адвентисти послідовно виступають за особисту свободу вибору, нагадуючи вірянам про відповідальність та мотивуючи їх керуватися любов'ю до країни, де вони живуть. Якщо говорити про керівні державні посади, які б обіймали адвентисти, то світовий адвентизм знає такі приклади. Головне – щоб віряни, які мають подібне покликання, керувалися нормами законодавства своїх країн та християнськими принципами [9].

Час від часу українські адвентисти розміщують на сайті Церкви публікації про ставлення піонерів адвентизму до таких явищ політичного життя, як вибори. Адвентисти не зацікавлені у фанатичній позиції членів церкви, навпаки, вони закликають до взаємодії з державою, але така взаємодія має виключати серед вірян політичну пропаганду, бо це може призвести до розколів у церкві. Так чи інакше, проблеми, з якими стикалися піонери адвентизму, не завжди збігаються із проблемами сьогодення в українському контексті, тому формування позиції Церкви щодо різних політичних аспектів триває.

На офіційному сайті Церкви АСД в Україні публікуються новини, які стосуються політичних аспектів, наприклад: «Вперше адвентист сьомого дня обраний до парламенту Канади» [11] чи «Реакції українських адвентистів на Євромайдан» [12] тощо. Такі статті висвітлюють досвід піонерів, сучасників, повідомляють про офіційну позицію Всесвітньої церкви або про українських адвентистів, що пов'язані з політичним життям. Тому політичні питання та різноманітні аспекти потрапляють у фокус адвентистської уваги. Не захоплюватися політичною боротьбою та духом суперництва, а тим більше насильства – ось що характеризує позицію адвентистів щодо політики. Однак є й позитивні громадянські обов'язки, виконання яких заохочується. Так, позитивно Церква розглядає голосування на виборах, якщо воно відбувається за істину, справедливість та права людини.

Звертаючись до громад під час місцевих виборів восени 2020 року, керівництво Церкви АСД в Україні наголосило: «Ми не засуджуємо тих членів церкви, які балотуються на місцевих виборах. Але ми наголошуємо, що ті цінності і гасла, які вони підтримують, не мають входити в протиріччя з біблійним вченням» [звернення до громад АСД через соціальні мережі]. Вірян закликали об'єднатися в молитві про чесні й прозорі вибори, про прихід до влади людей, які дійсно бажають добра Україні.

Місце людини в суспільстві за переконанням Церкви. Прагнення до суспільного життя, за переконанням адвентистів, закладене в людину Творцем. Отже, розглядаючи місце людини в суспільстві, варто почати з поділу людей на стать при самому твориві, завдяки чому існує сім'я, а це уже спільнота. Без сумніву, що потенціал людини набагато зростає, коли вона використовує не тільки свої ресурси, але й спирається на суспільні зв'язки, завдяки збільшенню особистісного потенціалу людина «краще може служити загальному благу», – підкреслюється в «Основах соціального

вчення» [9]. Церква вважає зрілу, розвинену особистість джерелом організуючої сили в суспільстві. Тобто благо суспільства залежить від блага особистості. «Якщо суспільство і держава принижують і зневажають гідність особи, перешкоджають її розвитку, то самі вони, у кінцевому підсумку, стають слабкими» [9].

Християнська церква, – наголошується в документі, – у всі епохи розділяла радість та страждання з людиною. Фіналом цього нелегкого шляху має бути повернення людини до першопочаткового образу Божого, що знову відобразиться в ній. Тому Адвентистська церква докладає багато зусиль саме з метою допомогти людям знайти своє відродження, відновлення. Церква відкрита до діалогу з усіма, від кого залежить життя й благополуччя людини, учасниками такого діалогу, як правило, виступають держава або суспільство. Навіть спасіння від гріха мислиться, згідно зі Словом Божим, не як винятково індивідуальна дія, а й як колективна, адже у спілкуванні та співпраці з ближніми мають виявлятися найкращі якості, які закладає в людину Бог. Це питання «Основи соціального вчення» пояснюють відмінністю суспільства від держави, оскільки це є важливим особливо з огляду на ідеї сучасних українських богословів та релігієзнавців, які вводять суспільство як окремий суб'єкт до трикомпонентної парадигми «Церква – Суспільство – Держава».

Отже, якщо характеристика державної влади – це стримування зла переважно методами примусу, то суспільство ґрунтується на самій природі людини, на її прагненні до соціального життя. При розгляді природи суспільства адвентисти наполягають на наступній послідовності (а отже, й пріоритетності): людина – сім'я – суспільство – держава. Без людини не може існувати й суспільство. Коли люди не відчують себе єдиною спільнотою і їх ніщо не об'єднує, то й держава втрачає сенс і не може нормально виконувати свою функцію. Саме тому Церква АСД, по-перше, цінить людину як основу суспільства, по-друге, працює заради єдності людей на основі біблійних цінностей та чеснот.

Адвентисти не дотримуються утопічних поглядів на суспільство, вони визнають, що людство, уражене гріхом, доки його не змінить Господь після Другого пришествя, не можна побудувати рай на землі, адже гріх в усіх людях призвів до структурних вад, наслідком яких є соціальне зло. Проте Творець дав людині змогу протистояти цьому злу, зменшувати його наслідки. Господь Біблії розкриває Себе як Бог любові і милосердя, Він являє свою любов, що має помічатися й у людських чеснотах. Згідно з «Основами соціального вчення», «Церква закликає всіх людей проявляти любов до ближнього, особливо до тих, хто потребує матеріальної допомоги і підтримки, сіючи тим самим у суспільстві насіння добра, любові і благодійності» [9].

Описуючи своє розуміння законів людських та Божих, Церква АСД наголошує, що вона згодна з положенням ст. 4 Декларації прав і свобод людини і громадянина в тому, що здійснення людиною своїх прав і свобод не має порушувати права і свободи інших людей. «При цьому завданням суспільства, держави і Церкви є створення таких умов, за яких людина могла б відповідально використовувати свою свободу і не йти проти своєї совісті» [9].

Отже, на відміну від держави, суспільство не є тимчасовою категорією. Адвентисти вірять, що соціальна природа людини збережеться у вічності. Якщо говорити про державу, то її існування обмежене періодом існування у світі гріха. За межами цього грішного світу, на переконання адвентистів, буде існувати не держава, а сама суспільна організація життя. Так, усіх врятованих Біблія називає народом Божим, що завдяки єдності з Богом буде жити вічно в Царстві Божому, збудованому на любові.

Сім'я, шлюб, гендерні питання. Багато уваги адвентисти сьомого дня приділяють сімейним цінностям, і це знаходить відбиток в їхній теології у висловах, що людство винесло з часів Едему два основних благословення: суботній день і шлюб. І те, й інше має створити для вірянина куточок раю на землі за умови правильного підходу. Одним із джерел, де описані принципи шлюбу й дошлюбного консультування адвентистів, є «Церковне керівництво». Єдність чоловіка і дружини в ідеалах і цілях адвентисти вважають необхідною умовою для створення щасливої та успішної християнської сім'ї. Тому вже в період залицянь та дошлюбних стосунків має відкритися, чи існує така єдність. Якщо ні, це може призвести до трагічних наслідків. Якщо батьки по-різному розуміють релігійні питання, це також призведе до непорозуміння і неправильного виховання дітей. Адвентисти серйозно ставляться до біблійної поради: «Не кланяйтеся під чуже ярмо з невірними» (2 Послання до Коринтян 6:14), у застосуванні до шлюбу це означає не одружуватися з тими, хто не поділяє адвентистські цінності й спосіб життя.

Іноді бувають випадки, коли члени церкви все-таки укладають шлюб із вірянами інших конфесій. У такій ситуації «Церква має продемонструвати свою любов і турботу, спонукаючи подружню пару досягти повної єдності у Христі» [13]. Що стосується розуміння статусу чоловіка й жінки у шлюбі, то адвентисти впевнені, що шлюб – це союз рівних за статусом і достоїнством особистостей. «Згода в шлюбі досягається на основі взаємної поваги й любові. Ніхто з подружжя не може вважатися головнішим за іншого (Послання до Ефесян 5:21–28)» [13]. Завдяки цій позиції Церква АСД не схвалює

ані фемінізм, ані крайнощі сімейного консерватизму, де чоловік вирішує абсолютно все, а жінка не має права голосу взагалі. У чому ж полягає головна мета сім'ї? На переконання вірян – це розвиток християнських чеснот, зокрема любові й відновлення образу Божого в людині.

У публікаціях на тему сім'ї, що з'являються на сайті Церкви АСД, говориться про такі принципи: «Всі люди створені рівними і заслуговують на шанобливе ставлення, а не на прояви насильства на свою адресу; Ісус наказав нам любити один одного і в цій любові немає місця насильству; повнота життя, обіцяна Ісусом, не може бути присутньою в тій хаті, де є насильство; сім'я має бути безпечним місцем для всіх жінок, дівчат і дівчаток; сім'я має бути безпечним місцем для всіх дітей; сім'я має бути безпечним місцем для всіх соціально незахищених груп населення; сім'я може стати місцем для духовного зростання всіх членів сім'ї» [14].

Отже, адвентисти сьомого дня в різних областях та містах України долучаються до місцевих або всеукраїнських заходів, присвячених сімейним цінностям, пропагують біблійні принципи сім'ї та намагаються служити суспільству тим, чим можуть.

Виховання. «Основи соціального вчення» адвентистів ставлять виховання пріоритетним над навчанням. Перше з них стосується переважно етики та цінностей, а друге – засвоєння інформації або набуття якихось професійних навичок. Пріоритет виховання над навчанням, на думку адвентистів, є необхідним принципом освітньої стратегії для всіх освітніх закладів як державних, так і приватних або релігійних. Освіта, що базується на цьому принципі, може набагато краще допомогти людській особистості в її становленні та розвитку, а також подолати ціннісно-моральної кризи сучасності. «Адвентисти відзначають певні позитивні зміни як у змісті освітніх програм, так і в освітніх технологіях. Однак сучасній освітній моделі все ще властивий акцент на професіоналізації та інтелектуалізації придбаних знань на шкоду вихованню і формуванню особистісних якостей у людині» – зазначається в тексті «Основ соціального вчення» [4]. Автори документа погоджуються, що школа відіграє важливу роль у справі виховання особистості, але найважливішу функцію у вихованні, звісно, виконує сім'я. Саме в ній дитина вчиться проявляти любов та довіру, а також зростає у християнських чеснотах. Також, на думку адвентистів, треба розробляти такі освітні технології, які б використовували виховний потенціал сім'ї.

В «Основах...» підкреслюється: «Церква із занепокоєнням ставить до крайніх поглядів представників постмодерністської педагогіки, які закликають до абсолютної відмови від виховання в якій би то не було формі, до так званої «спонтанної автономії дитини». Така позиція призводить до плюралізму життєвих цінностей і етичних принципів». Нагадуючи про необхідність долати релятивістський вплив, адвентисти висловлюють сумнів щодо можливості його долання виключно силами шкільної освіти, отже, «добрі сімейні традиції, ймовірно, являють собою єдиний ґрунт, на якому можуть бути вирощені чесноти благородства й порядності» [9].

Особистість педагога, його роль також потрапляє до поля зору адвентистських дослідників, цю роль варто переосмислювати, виходячи з пріоритету виховання над навчанням. Адже зрозуміло, що своїм власним прикладом вчитель вчить більше, ніж словами. «Кваліфікований педагог – це, перш за все, високоморальна особистість, яка своїм життям показує приклад найвищої чесноти, самопожертви й моральної чистоти. Це особистість, сповнена щирої стурбованості долями учнів, їх потребами і переживаннями, а також палаюча ентузіазмом і енергією в прагненні їм допомогти», – роблять висновок адвентисти [9].

Отже, процес виховання, на думку адвентистів, пропорційно залежить від батьків та їхніх стосунків із Богом, оскільки рівень моральності батьків часто відображається в поведінці їхніх дітей, а також від самих дітей та їхньої реакції на процес виховання та педагога, педагогічні принципи якого не мають суперечити біблійній моралі.

Свобода совісті. Свобода совісті має бути гарантована всім людям – такий постулат є основою адвентистської місії, і він теж зафіксований в «Основах соціального вчення», адже це не тільки умова, завдяки якій Церква може здійснювати свою місію, але й одна з характеристик здорового суспільства. Що адвентисти вважають свободою совісті? Це свобода віросповідання, можливість сповідувати ту чи іншу релігію, віру або не сповідувати жодної, право переходити з однієї конфесії в іншу, створювати релігійні інституції, які б мали змогу діяти відповідно до своїх статутів. Крім того, віряни повинні мати свободу збиратися, проводити богослужіння (для адвентистів обов'язковим є служіння в суботу) і свободу проповідувати вчення як усно, так і через літературу, а також говорити про свої погляди через ЗМІ.

Крім того, «Адвентисти сьомого дня вважають своїм обов'язком відстоювати принципи свободи совісті для всіх людей. Рухомі любов'ю до ближніх, ми готові заступатися за права тих, чия свобода совісті обмежується або зневажається», – підкреслюють автори документа [9]. Тому Церква АСД виступає за захист не лише свободи власної релігійної меншини (якою вона є в багатьох країнах), але турбується про свободу для всіх інших деномінацій.

З поняттям свободи тісно пов'язане поняття відповідальності. Тому адвентисти цілком згодні з положенням ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, який вступив у силу,

в тому числі і в Україні, від 23.03.1976 р. У ньому йдеться про те, що здійснення людиною своїх прав і свобод не має порушувати права і свободи інших осіб. Підкреслюється, що кожна людина має право на розгляд такої ситуації, в якій певні обов'язки, що вимагаються державою або працедавцями, суперечать совісті. «Ми маємо намір і надалі співпрацювати, об'єднуватись і взаємодіяти з усіма релігійними та громадськими організаціями, людьми доброї волі в справі захисту релігійної свободи для всіх людей, включаючи і тих, чия думка відрізняється від нашого», – декларують адвентисти [9]. Якщо для захисту прав і свобод використовуються законні мирні засоби, їх варто застосовувати, щоб звільнювати людей від утисків і поневолення, адже це буде виконанням заповіді «як хочете, щоб з вами чинили люди, так і ви чиніть з ними» (Євангеліє від Матвія 7:12).

Християнину не личить позиція, якщо він вважає, що існує лише дві думки: його та неправильна. Визнати право іншої людини на свою думку, навіть якщо вона відрізняється, – гідно справжнього християнина. Допомогати виховати дух толерантності в суспільстві – одне із завдань Церкви АСД, адже від толерантності залежить суспільна стабільність і мир між людьми. Участь українських адвентистів у різноманітних заходах (конференціях, конгресах, симпозиумах, круглих столах), присвячених темі толерантності, демонструє їхні зусилля в цій справі. Адвентисти закликають до співпраці між усіма конфесіями, вони співпрацюють з українською державою у справі виховання в українцях толерантності й поваги до тих, хто має іншу точку зору в релігії, культурі та інших сферах, у випадках, коли ця точка зору або традиція не є загрозою миру та безпеці [9].

Гідність людини. Адвентисти наголошують, що визнання гідності людини, її особи як індивідуальності має лежати в основі функціонування суспільства та його громадських інститутів. Один із розділів в «Основах соціального вчення» присвячений «турботі про гідність людської особистості». І мова в ньому йде не лише про відновлення образу Божого в людині, але й підкреслюється готовність Церкви АСД вести діалог з усіма, від кого залежить створення умов, в яких людина може почуватися й розвиватися як особистість, що має свою гідність [9].

Говорячи про розуміння людської гідності, не можна не торкнутися такої теми, як соціальна справедливість, адже це важлива умова, завдяки якій гідність людини проявляється в суспільстві. Саме справедливість має захистити гідність від можливих посягань. Тому адвентисти вважають, що устрій суспільства повинен мати у своїй основі базовим принципом саме справедливість. У чому ж проявляється принцип справедливості? Він регулює призначення та розподіл земних благ, захист гідності особистості, а в справедливому суспільстві усі його члени перед законом мають бути рівні. Дотримання рівних прав і свобод громадян – умова, за виконання якої суспільний устрій можна вважати справедливим. Лише у справедливому суспільстві можлива повноцінна реалізація потенціалу, вкладеного в людську особливість Творцем [9]. Крім того, «Церква виступає послідовним захисником всякого роду справедливості, тим більше соціальної, у той же час вона закликає не тільки до формального відновлення справедливості, а й відновлення гідності людини, що часто лежить за межами простої відплати», – зазначено в «Основах соціального вчення» [9].

Говорячи про гідність особистості, не можна ігнорувати також і категорію суспільного блага. Адже зріла особистість має розуміти, що її благо знаходиться у прямій залежності від добробуту всього суспільства. Це благо має кимось створюватися, тому кожна людина має брати участь у його створенні. Гідне життя одного нерозривно пов'язане із зацікавленістю людини у створенні загального блага для всіх, і ця зацікавленість має бути щирою. У зв'язку з цим Церква АСД виступає за знаходження й дотримання балансу між індивідуальним та колективним, між особистісним та суспільним. Гармонія між цими двома полюсами або компонентами виглядає як солідарність людей один з одним [9].

Тема гідності людини в розумінні адвентистів також пов'язана з темою праці. «Важливо пам'ятати, що суб'єкт, мета і сенс будь-яких зусиль – людина, і недоцільно, щоб праця, призначена піднімати гідність людської особистості, приводила до її деградації», – зазначають автори «Основ соціального вчення», окреслюючи, що й сама праця, її мета та умови мають узгоджуватись з ідеалами, відкритими у Святому Письмі [9].

Отже, захисти свободи та гідності людини є центральним поняттям не лише будь-якого демократичного суспільства, але й питанням, якому Церква АСД приділяє багато уваги у своїй соціальній доктрині, зважаючи, якщо знехтують свободами та гідністю однієї спільноти або особи, з часом ця тенденція може наздогнати й адвентистів.

Варто підкреслити, що Церква Адвентистів сьомого дня є всесвітньою організацією, тому має представників майже в усіх куточках світу. Члени цієї релігійної організації об'єднані не лише на основі доктринального вчення, викладеного у книзі «На початку було слово» [15], але й іншими ідеями (вченням), у т.ч. соціальною доктриною. Цікавим є те, що всі раніш озвучені проекти реалізуються церквою не лише в Україні, але й аналогічно в інших країнах, однак спостерігаємо цікаву тенденцію в тому, що український адвентизм виявляє себе більше в практичних проєктах у рамках допомоги соціуму, а адвентисти заходу, крім практики, акцентують увагу на переосмисленні свого ставлення до суспільних проблем у контексті

світоглядних парадигм. До прикладу, Нельсон Фернандес, пастор церкви у Флориді, опублікував статтю під назвою «5 причин, по яким адвентисти не задоволені соціальною несправедливістю» [16]. Цінність цієї статті визначається тим, що в ній червоною ниткою проходить ідея, що адвентисти мають змінити теологію втечі від секулярного соціуму на теологію залученості, а крім молитви за справедливість, стати прикладом для цивільного публічного дискурсу з соціальних питань. Інша не менш контроверсійна стаття А. О'Рурка, доктора медичних наук, військового ветерана, нині пастора Церкви АСД в Бетані, Нідерланди відкриває іншу сторону адвентистської теології соціальної справедливості, яка, на думку автора повинна мати тверде біблійне підґрунтя завдяки, якому Церква АСД не бути обирати соціальні питання, які наразі є актуальними для адвентистів, а які не стоять на порядку денному [17]. Вторячи думці О'Рурка, Балл Міллер (теж адвентист) підкреслює, що треба жити життям соціальної справедливості, а не епізодично з'являтися в соціумі з гуманітарною допомогою, а потім знову зникати, оскільки для більшості адвентистів соціальна справедливість є непостійною темою [18]. Цікавим є те, що деякі західні адвентисти пішли ще далі і називають соціальну справедливість обов'язком кожного християнина, неодноразово підкреслюючи, що треба діяти і говорити про соціальні проблеми одночасно, а не у відриві одне від одного [19].

Підбиваючи підсумок вищенаведеному, зазначмо, що українські адвентисти акцентують увагу на практичній соціальній роботі, не вважаючи за потрібне публічно виступити проти соціальної несправедливості. Адвентисти заходу переорієнтувалися більше на відкриті вислови в ЗМІ проти соціальної нерівності, несправедливості чи дискримінації. Тому залишається очікувати, коли практична робота та публічне засудження виявів соціальної несправедливості стануть одним цілим у соціальному вченні Церкви Адвентистів сьомого дня.

Висновки. Отже, якщо оцінювати карту протестантської спільноти України, то адвентистів на ній буде меншість порівняно з баптистами та п'ятидесятниками. Адвентистська деномінація розробила ґрунтовний документ щодо соціального вчення і діє відповідно до його приписів. Найбільшими сферами прояву суспільної залученості Церкви є освіта, охорона здоров'я, підтримка релігійної свободи, культивування сімейних цінностей, моральне виховання. З початком пандемії коронавірусу пришвидшилася медіація церковного життя. Однак залишається відкритим питання: чому все-таки Церква АСД так багато уваги приділяє соціальному вченню? Тому що це вчення має значення у спробах репрезентації церкви для суспільства. Своєрідна спроба пояснити суспільству позицію церкви щодо актуальних питань. Про це вчення знають і говорять відділи суспільних зв'язків і релігійної свободи та відділ комунікації, сама ж церква живе своїм порядком денним, часто незрозумілим для позацерковних осіб і далеким від світських проблем і пріоритетів. Крім того, соціальна робота є частиною місіонерської роботи церкви. Через добротність адвентисти реалізують один із сутнісних компонентів християнського життя, а залученість Церкви до суспільних проєктів, зазвичай залежить від потенціалу громади й пастора. Як правило, для суспільства працюють громади, де є ініціативний пастор, а сама громада має якийсь надмір ресурсів не лише матеріальних, а й час, зусилля, мотивацію. Отже, Церква АСД не оминає питання реального соціального внеску зі свого боку та культивує у своїх вірян готовність служити іншим, вірячи в те, що «Змінюючи одне життя, ми змінюємо весь світ!». І цей девіз відображає не лише цілі Адвентистського агентства допомоги та розвитку, а й показує специфіку світогляду кожного адвентиста, яка націлена на здобуття суспільного блага не лише собі, але й тим, хто тебе оточує.

Завдяки втіленню принципів соціального вчення на практиці церковні приміщення стають свого роду соціальними лабораторіями, а Церква АСД досягає завдяки цьому двох цілей. По-перше, поширює свої переконання в маси, знайомлячи тих, кому допомагає, зі стилем мислення та культурою адвентистського церковного життя. По-друге, ціль – це слідування за прикладом Христа, навіть якщо людина не стане членом Церкви АСД, допомога їй є служінням, а це служіння – невід'ємна частина релігійної практики кожного вірянина-адвентиста. Тому теоретичні викладки адвентистів під назвою «Соціальне вчення Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні» спрямовані на покриття двох ключових потреб Церкви: духовно-просвітницьку та добротність. Саме ця діяльність дає змогу адвентистам практикувати вчення Ісуса, щоб реалізувати свою ідентичність.

Kuryliak V. Social teachings and practices of the Seventh-day Adventist Church in Ukraine

The article provides an overview of the social practices of the Seventh-day Adventist Church. The level of Adventist participation in educational, health, philanthropic and political activities is analyzed. It is determined that the educational activity of Adventists is based on the integration of Christian values into the educational process in order to educate a purposeful person who is able to serve God and society at a high level. Adventist medical and health activities are aimed at preventing physical illness, as it is believed that the disease is easier to prevent than to cure. Adventists practice charity through the officially established Adventist Relief and Development Agency, which believes that the Church's assistance to society must meet not only the spiritual

but also the physical needs of man. Adventist participation in politics is not approved, but it is not forbidden. This is due to the conflict and rivalry that arises in the political race, so it is desirable to use your talents in those areas that bring peace and good to society. It is stated that the central idea of the social teaching of the Seventh-day Adventist Church is the protection of freedom of conscience and the dignity of the human person. Thus, by putting the principles of social doctrine into practice, the Seventh-day Adventist church premises become the Church's social laboratories, through which the faithful of this denomination achieve two goals. The first of them is aimed at spreading their own religious beliefs and teachings, and the second – following the example of Christ, who during his life on earth served the physical needs of society around him. As a result of the study, the document “Social Teaching of the Seventh-day Adventist Church in Ukraine” aims to implement the Church's two goals: educational and charitable, the implementation of which allows the denomination to positively represent themselves in Ukrainian and world society.

Key words: social doctrine, Seventh-day Adventists, education, medicine, human dignity.

Література:

1. Чернушко І.Г. Державно-церковні відносини в контексті соціальної доктрини Церкви Адвентистів сьомого дня. *Релігія та соціум*. 2014. № 3. С. 193–198.
2. Буга Є.В. Соціальні доктрини протестантизму в контексті соціокультурних перетворень українського суспільства. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Соціологія. 2013. № 213. С. 35–40.
3. Тригуб Г.А. Дивергентні процеси в конфесіях пізнього протестантизму України другої половини ХХ–початку ХХІ століть: зовнішні та внутрішні чинники : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11. Київ, 2019. 238 с.
4. Куриляк В.В. Соціальна доктрина Адвентистів сьомого дня як фактор впливу на суспільно-освітні процеси України. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2019. № 143. С. 76–81.
5. Яроцький П.Л. Стан пізньопротестантських конфесій. *Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України*. 2008. № 46. С. 302–331.
6. Любашенко В.І. Протестантський погляд на суспільне життя в сучасній Україні. *Реформація і протестантизм: український контекст: збірник наукових статей*. Київ : Саміт-Книга, 2017. С. 451–466.
7. Яроцький П.Л., Решетников Є. Інституалізація протестантизму як вихід у світ. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 35. С. 238–261.
8. Основи соціального вчення Церкви Адвентистів Сьомого Дня в Україні. Київ : Джерело життя, 2004. 215 с.
9. Жукалюк М.А., Любашенко В.І. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине. Київ : Джерело життя, 2003. 320 с.
10. Бредфорд Ч. Доверенное управление. Настольная книга по теологии: Библейский комментарий Адвентистов седьмого дня. Заокский : Источник жизни, 2014. С. 467–483.
11. Барри В. Впервые адвентист седьмого дня избран в парламент Канады. *Українська уніонна конференція. Церква адвентистів сьомого дня*. 2019. URL: <https://info.adventist.ua/vpervye-adventyst-sedmogo-dnya-yzbran-v-parlament-kanady/>.
12. Куриляк В.В. Реакції українських адвентистів на Євромайдан. *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2020. № 50. С. 298–322.
13. Церковное руководство Церкви адвентистов седьмого дня. *Review and Herald Publishing Association*. 2010. URL: https://asdarh.ru/wp-content/uploads/2014/11/Cerkovnoe_Rukovodstvo_2010.pdf.
14. Уважительное отношение и безопасность в семье. *Українська уніонна конференція. Церква адвентистів сьомого дня*. 2020. URL: <https://esd.adventist.org/2020/07/02/uvazhitelnoe-otnoshenie-i-bezopasnost-v-seme/>.
15. Official Beliefs of the Seventh-day Adventist Church. *Seventh-day Adventist Church*. URL: <https://www.adventist.org/beliefs/>.
16. Fernandez N. 5 Reasons Adventists Stink at Social Justice. *NadMinisterial*. 2020. URL: <https://www.nadministerial.com/stories/2018/8/20/5-reasons-adventists-stink-at-social-justice>.
17. O'Rourke J.A. Toward an Adventist Theology of social justice. *Spectrum*. 2018. URL: <https://spectrummagazine.org/views/2018/toward-adventist-theology-social-justice>.
18. Miller B. Living a life of social justice. *Columbia Union Conference*. URL: <http://www.columbiaunion.org/content/living-life-social-justice>.
19. Social Justice, A Christian Duty? *Seventh-day Adventist Church*. URL: <https://www.adventist.org/articles/social-justice-a-christian-duty/>.